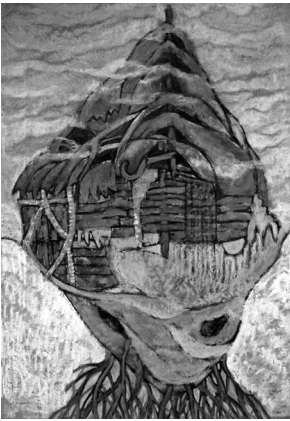

LAKATOS-FLEISZ KATALIN

IGAZOLT HIÁNYZÁS?

A tanár alakja a kortárs magyar regényben

A napjaink társadalmi valóságát felvonultató regények sorából a pedagógusi életformát, a tanári élet sajátos problémáit megmutató regény mintha hiányozni látszana.

Mitől lesz egy-egy regénytéma népszerű, divatos szóval: felkapott? Miért beszélünk egyes jelenségekről többet, másokról kevesebbet? Nehezen megfogható kérdések ezek. Egyik oldalon ugyanis ott van a szerző megírásért kiáltó mondanivalójával, másik oldalon viszont az irodalmi piac a maga elvárásaival. Ha a szerzői szándék találkozik a befogadói elvárásokkal, az szerencsés helyzetnek mondható.

Nem az irodalmi siker boncolgatása a célunk. Azt viszont láthatjuk, hogy a kortárs magyar regényirodalomban egyes témák mintha kelendőbbek lennének, másokról mintha kevesebb szó esnék. A szociografikus indíttatású faluregény, a szegénység, sőt nyomor ábrázolása erős visszhangot kelt napjainkban is. A feminista, sajátosan női tapasztalatokat megfogalmazó próza szintén. Nem is beszélve az Esterházy névével fémjelzett aparegényről. Sőt manapság már a „másságnak”, a transzneneműségnek is megvan a maga szövege, ami ezt a sajátos léthelyzetet tematizálja (gondolhatunk itt Kiss Tibor Noé *Inkognitó* című regényére).

A fenti regényműfajok mindegyikében közös, hogy tényekből, a társadalmi valóságból indulnak ki, sok esetben önéletrajzi indíttatásúak. A tény, a társadalmi valóság persze a regénytérbe kerülve fikcionalizálódik, azonban úgy, hogy ez a fikció közös társadalmi valóságokat éles fényben világít meg. (Borbély Szilárd Túrricséjében például nem biztos, hogy a falu és a falu-

ban lakó család minden napja ennyire vigasztalan, azonban a nyomor minden-napjain keresztül ismerünk rá az északkelet-alföldi falura.)

A napjaink társadalmi valóságát felvonultató regények sorából a pedagógusi életformát, a tanári élet sajátos problémáit megmutató regény mintha hiányozni látszana. Pedig a 20. századi magyar irodalomban nagyon is jelen van a tanár, elég ha csak Móra, Gárdonyi, Móricz, Kosztolányi, Karinthy, Ottlik, Szabó Magda prózájára gondolunk. Persze nem mindegy, hogy egy mű szereplője történe-tesen tanárfoglalkozású, vagy éppen hogy a *tanárság mint probléma* tükrözése a mű szándéka. (Érdekes lenne ilyen szempontból is megvizsgálni a 20. századi magyar irodalom tanárfiguráit.) A jelenkor magyar regényeiben is találunk tanár szereplőket, amelyek közül a jelen tanulmányban négy regényt emelünk ki¹ azt firtatva, hogyan, milyen eszközökkel veszik kézbe a tanár figuráját.

Nem kevés elvárással tehát egy lehetséges kortárs „tanárregény” azért lenne hiánypótló, mert manapság a pedagógusi hivatás, a tanárlét társadalomban be-töltött szerepe már jócskán eltávolodott a fenti, 20. századi irodalmi művekben feltárt szerepektől. Sok kimondatlan feszültség lappang manapság napjaink ta-nártársadalmában. És ha sokáig nem beszélünk arról, ami van, az nemcsak hall-gatásnak, de *elhallgatásnak* minősül.

A lázadó kamasz nézőpontja?

■ Gerlóczy Márton *Igazolt hiányzás* című regénye² kettős játékot játszik az olva-sóval. A frivol, lázadó kamasz hangja, aki minden anyukát és tanárt az örületbe kerget, elrejt, de meg is mutat egy nézőpontot. Nemcsak iskola- és nemcsak tanár-, hanem elsősorban társadalomkritika a regény, amely az olyan szövegfu-tamokban fedi fel magát, mint például egy másnaposság utáni, gangon szemlélő-dő délelőtt. „Én többek között azért vagyok és voltam képtelen közösségben élni, következésképpen iskolába járni, és tényleg nem értem el az életben semmit, ha-csak nem annyit, hogy kiismertem azokat, akik állítólag elindultak azon az úton, aminek végeztével vagy rájönnek, hogy az élet egy olyan folyamat, ami napok-ból áll, és egy szakasz, aminek lényegében se vége se eleje, de közben mintha történt volna valami, éltünk, megteremtettük az egzisztenciánkat, felneveltük az utókort, elősegítettük a holdogabb és fogékonyabb társadalom jövőjét. De az a jövő itt aztán senkit sem érdekel, és fogalma sincs, hogy kiért és mit tesz, egyet leszámítva, saját magát, hogy életben maradjon, és ha már él, éljen minél ké-nyelmesebben. Folyamatos stressz és rohanás alatt elsimul a jelenben, aztán sze-nílisen már esélytelen, hogy bármit is átgondoljon, de ha már nem lenne szeni-lis, akkor már be kell lássa, hogy valami furcsa, divergens formában már vagy negyven éve az. Ennyit elvárok mindenkitől, az összes anyutól, aputól, gyerme-keiktől és az félelmeikből, agressziójukból, komplexusaikból összeturmixolt és világra hívott tanár bácsitól, Istentől.”³

Persze az olvasó élhet a gyanúperrel, hogy a fenti és fentiekhez hasonló val-lomások kamaszos nagyotmondások az életről, tehát hasonló íróniával lehet olvasni őket, mint a rosszul öltözött, üvöltöző, nevetséges intőket fogalmazó ta-nárfigurákról szóló passzusokat. Hogy a komoly(kodó) és a frivol hang között képlékeny az átmenet. Azonban van a regénynek egy olyan rétege is, amelyik reflektíven, értelmező módon közelít a főhős kamasz elé vetődő társadalmi je-lenségekhez, jelesül a tanárokhoz, a tanítás mikéntjéhez. Elmondja például, hogy anyja, aki szintén pedagógus, egy olyan tanítási módszer szerint tartja órá-

it, amely által a diákok egy egészen új formában, értelmes és hasznos módon tapasztalhatják meg az életet. Ugyanebben a fejezetben a hatástalan tanári módszerekhez a narrátor értelmező módon közelít. Nemcsak a tét nélküli elutasítás, hanem a megértés és az elfogadás nézőpontja is jelen van a regényben, és ez jogsítja fel az értelmezőt, hogy akkor jár el a regény szándéka szerint, ha társadalomkritikaként (is) és nem pusztán önjáró, üresen pukkanó gegek sorozataként olvassa.

Hasonlóan kamaszos, frivol nyelven ír a tanárokról (is) Garaczi László *Pompásan buszozunk!* című regénye⁴, amelyben felismerhetőek a hatvanas évek Kádár-korszakának jegyei, azonban a társadalomkritika nem kap olyan súlyt, mint a Gerlóczy-regényben. (Ezt azonban korántsem valamiféle hiányként rójuk fel a regénynek.) Talán a „Klári nénivel” való osztályfőnöki óra sematizmusa (*milyen vagyok én, milyen lesz az életem tíz, húsz vagy harminc év múlva*) az elvárt válaszok és a képzelet valósága rejt némi diszsharmóniát, azonban a megmutatott szakadékot humorral hidalja át a szöveg.⁵

Az első generációs diplomás, avagy a lecsúszott tanár

■ Háy János *A gyerek* című regényében⁶ az ismétlődő sorsmintázatok, a születési és környezetbeli adottságok lehúzó ereje a domináns értelemszervező erő. A főhős, a főcímbeli „gyerek”, akit gyerekként emlegetnek immár meglett, felnőtt korára is, az őt körülvevő vidéki térből, a terhelt, traumatikus családi környezetből kiemelkedve nagy reményekre jogosult. „Ebből a fiúból lesz valaki” – ez a homályos elképzelés követi végig a „gyerek” ifjúkorát, viszont ironikus módon ez a valakiség sokáig nem ölt konkrét körvonalat. A fiúból végül is bölcsész lesz, filozófia szakra iratkozik, hogy aztán kiderüljön, nem elég a feladatra. A „gyerek” ugyanis hiába szeret olvasni, hiába ismeri behatóan a magyarországi anarchista filozófusokat – tipikus első generációs értelmiségi hiányosságként –, nem ismer idegen nyelveket. Magasabb akadémiai körökbe tehát nem kerül be, marad a szorító kényszer, aprópénzre váltani a diplomát a megélhetés reményében. A „gyerekből” így lesz tanár, maga számára beváttatlan reményektől szorongatva, falujában is lesajnáló tekintetektől övezve. Hogy „csak” tanár lett, ennyire vitte.

A gyerekből végül nemcsak tanár lesz, falujába visszakerülve egy váratlan lehetőségként felkínálják számára iskolájának igazgatói székét. Innentől indul el a lejtőn, és ezen a lejtőn nincs megállás.

Háy regényét lehet egy első generációs értelmiségi, aki ráadásul tanár, szenvedéstörténeteként olvasni. Megvan benne a gyerek sehova nem tartozása, terheltsége, hiszen neki „valakinek” kell lennie, hogy elátkozott helyzetben levő szüleit felemelje. A vidékről fővárosba felkerült egyetemista el nem titkolható hiányosságai. A bölcsészlet, a könyvek társadalmi valóságtól még inkább elbarikádoló ereje. A két világ közti folyamatos úton levés a megérkezés reménye nélkül. A vidék-főváros közti éles különbségek. Ráadásul a regény kritikája alól a falu elitje, a tanárok sem mentesülnek, mindegyik tanár a maga lecsúszástörténetének főszereplője. Háy regényében a megjelenő társadalmi rétegek mindegyike kritikával illetett, nincsenek olyan kiváltságos rétegek, amelyek mentesek volnának a hiánytól, az „emberi, túlságosan emberi” dimenziótól. Ilyen szempontból nincs is kiút a „gyerek” számára.

Mindezek ellenére mégsem az első generációs diplomás tanár kérdésköre áll a regény fókuszpontjában. Ennek ellene mond a regény egyformán sötét háttérrel satírozott mindegyik fő- és mellékszereplője. A regény az emberről mint társadalmi, kapcsolatokban élő lényről akar beszélni, mégpedig mindig ugyanazt. Az olvasónak az a benyomása, hogy a regény iszákos tanáralakja behelyettesíthető lenne akár egy üzletemberrel vagy bármilyen társadalmi rétegből származó figurával. Ugyanúgy saját lecsúszástörténetének főhőse lenne. A narrátor éles tekintete elől nincs menekvés, a szereplők sorsa egységes vízióba illeszkedik.

A társadalmon kívüli pária

■ Kiefer, Schein Gábor *Megleszünk itt* című regényének⁷ egyik főhőse szintén nem elhivatottságból választotta a számtantanári pályát. Pedig nagy tehetségnek indult, akár karriert is befuthatott volna akadémiai körökben. Hogy mi volt az oka a lecsúzásának, azt a regényből nem tudjuk meg. Az a fajta befelé forduló karakter, amilyen Csehov *Hatos számú kórtermében* Andrej Jefimics, az orvos. Nem a tanári hivatás kritikája hívta létre ezt a szereplőt, hanem maga a karakter, a maga lényegi megfajthetetlenségével. De fontos mégis, hogy ez a társadalmon kívüli figura tanár, és nem más. Így maga a tanárság a figura révén mégiscsak tükrözött helyzetbe kerül.

Kiefer képtelen fegyelmet tartani, de erről az elvárásról már rég le is mondott. Az óráin kettős színház folyik, amíg ő előad – magának –, az osztály a maga tevékenységeit űzi. A lényeg, hogy az óra elteljen valahogy. Egyik, könyvtáros nővérével való beszélgetésből derül ki, hogy valójában fél a tanítványaitól, nem embernek, inkább gépalkatrésznek látva őket, akikkel szemben a tanár sem engedhet meg magának semmi emberit.

De mit jelent valójában fegyelmet tartani egy osztályban? A fegyelmezetlenség ábrázolása önkéntelenül is felveti ezt a kérdést az olvasóban. A pedagógia eszményi elvárása szerint a tanárnak elhivatottsága és személyiségbeli adottságai révén olyan érdekessé kell tennie szaktantárgyát, amennyire csak lehetséges, hogy a tanuló elkalandozó figyelmét az óra tárgyára visszavezesse. Egy másik, negatív, pedagógiailag semmiképp sem elfogadható, de a mindennapokban nagyon is élő gyakorlat szerint a tanár hatalmánál vagy énjénél fogva tart fegyelmet, fenyegető, erőfitogtató technikákat alkalmazva. Mind a kettő harc – ugyan az első esetben nemes harc, a másodikban durva, erőbeli szembenállás –, de Kiefer mindkettőre képtelen. Utolsó tanítási napján, elbocsátása előtt képes csak rövid időre magához ragadni a figyelmet, amikor egy hosszú beszédet tart a társadalmilag beszabályozott (iskolai) élet és egy fogolytábor hasonlóságáról. Ez a nehezen kicsikart figyelem is kínos feszengő csend inkább, ami abba a következőtétésbe torkoll, hogy Kiefer megőrült. Nemcsak a diákok, tanárkollégái is ezt gondolják.

Érdemes megfigyelni az elbocsátását közlő igazgató figuráját. Ugyanis a főhős külön tanár figurája kapcsán a tanári társadalomról is kritikát mond a regény. (Kiefer ebben a társadalomban úgy külön, hogy maga is ennek a tanártársadalomnak kitermeltje.) Az igazgató ugyanis azt firtatja, hogy egyedül él-e, aminek a kérdésfeltevése is azt sugallja az olvasó számára, hogy Kiefer vesztes, alárendelt. Nemcsak ebben a beszélgetésben, hanem a társadalomban, vagy szűkebben a munkaerőpiaci szférában. Az is nagyon érdekes, hogy mi számít magányos lét-

formának. Kiefer ugyanis válaszként kijelenti, hogy a nővérevel él. Erre az igazgató rövid kitérő után megjegyzi: „szóval egyedül élsz”.

Az igazgató háta mögött szólított gúnyneven, „Miatyánk” néven szerepel a narrátor szövegében. Megtudjuk, hogy belső kvalitásai, szenvedélyes, vonzó, világjobbító törekvései által vált igazgatóvá, de ez a belső tűz az igazgatói évek alatt lassan kihunyott benne. Kieferrel való párbeszéde kiürült, tartalmatlan, vállveregetős párbeszéd, a mórliczi urambátyámos viszonyokra világít rá.

Kiefer nem tartalmatlan, üres figura, van belső világa, de képtelen ezt megmutatni. Érzéseiről tragédiák esetében sem beszél, legfeljebb cinizmussal, az öngyilkosságot megkísérlő diáklány esetében a Kiefer ellen kikelő, őt érzéketlenséggel vádoló kolléganőknak annyit mond, miszerint „örül, hogy szerény hozzájárulásával egyszerre hárman is az emberség és az együttérzés bajnokának érezhetik magukat”. A világ jobbítására szánt röpiratai eleve kudarcos, sziszifuszi vállalkozások. Pedig ez az egyetlen tevékenység, amiben örömet leli. Amíg az eleven párbeszéd lehetőségében nem hisz, egy-egy váratlan ritka találkozás alkalmával is feszeng, nem tudja, mit mondjon, ironikus módon csak ott tud igazán felszabadulni, ahol reménye sincs semmilyen párbeszédre.

Egy hiányzó „tanárregény” vázlata

■ Visszatérve kiindulópontunkhoz, miszerint sajátosan tanárregény a magyar kortárs irodalomban nem létezik, hasonlóan a falu- vagy az aparegény mintájára, csakis tanárokat több-kevesebb hangsúllyal szerepeltető regények vannak, feltehetjük a kérdést, melyek volnának egy ilyen megírásra váró tanárregény problémapontjai, ahonnan a téma megfogható lenne? A felvonultatott tanárokat szerepeltető regényekből világosan látszik, hogy a tanár alakja a társadalmi valóságból nem közvetlenül átemelt, viszont abból kreált figura. Azért fontos ez a distinkció, mert akármennyire is „valóságzagú” a tanárfigura vagy a tanári társadalom ábrázolása egy regényben, szövegbe kerülve immár fikcióként kezd el működni, és épp ez a fikciószerű működés teszi lehetővé, hogy szimbolikussá tárgyulva kapcsolatot találjon a mindenkori olvasóval.

Egy ilyen tanárregény felvázolásában nem célunk, hogy a tanár egy olyan „átlatorvosi ló”-ként szerepeljen, amelyben a tanári lét minden problematikus volta fellelhető. A gócpontok mindegyike viszont már önmagában kirajzolhatóvá tesz egy önálló regényteret betöltő figurát.

Az első generációs diplomás: a tanár

■ Az első generációs értelmiségi sajátos léthelyzete a szépirodalomban is termékeny megformálási lehetőséget kínál. Érdekes módon a magyar irodalomban nem gyakori témafelvetés, a kortársak közül Mán-Várhegyi Réka *Mágneshegy* című regényét találtam, amely erre a kérdésre rávilágít. Az első generációs diplomás tipikus képviselője a pedagógus és a tanár. Ugyanis egy szakterület minél specifikusabb és differenciáltabb, annál inkább a többgenerációs diplomások számára elérhető. (Ellenpéldákat persze mindig lehet találni.) Ilyen értelemben szerencsésen mutatja meg Háy János *A gyerek* című regénye azt, hogy a főhős hogyan nem lesz filozófiát magas szakmai szinten művelő filozófus, hogyan „süllyed” tanárrá.

Milyen sajátos helyzetekkel kell megküzdenie annak, aki nem diplomás szülők gyerekeként indul el a tanári pályán?

Ezek egy része minden első generációs diplomásra érvényes.⁸ Például a szülőkől, a szülők létmódjától való kényszerű eltávolodás, amelyről már több magyar első generációs író, irodalomtörténész is vallott.⁹ Bármennyire is ösztönzött a családban a gyerek továbbtanulása (*neki jobb élete legyen, mint nekünk*), ebben az esetben is terhet ró a továbbtanulást választó fiatalra. Neki ugyanis valami olyasmit kell produkálnia, amiről a szülőknek csak homályos elképzelései vannak, így könnyen lehet, hogy a továbbtanuló fiatal azzal szembesül, hogy a szülők számára nem váltja be a továbbtanulásához fűzött reményeket. Tanárként még annyiban specifikusabb a probléma, hogy napjainkban megváltozott a közoktatásban dolgozó tanár társadalmi státusa, olyan értékek kérdőjeleződtek meg, amelyek egy fél évszázada még magától értetődőnek minősültek (a tanár abszolút szavahihetősége például a katedráról való beszéd kontextusában).

Szintén a szülői életformával való konfliktushoz sorolható az első generációs diplomás folytonos büntudata, rossz közérzete szüleivel szemben, mivel elhagyta a családi mintákat, és könnyebb életet mert választani felmenőinél. Ott-hontalansága, mivel sem a szülői házban, sem a szakmai körökben nem találja a helyét. Utóbbi esetben a szakmai kapcsolatok, a társadalmi tőke kiépítésében való járatlansága gátolja, mivel a számára természetes családi közegben a kapcsolatok működésének más mintázatai élnek. Családja rosszabb esetben csak önmagára, jobb esetben a rokonságára számíthat, a széles kapcsolathálózat megléte és biztonsága nem jellemzi.

Az ingázó tanár

■ Az a szerencsés körülmény, hogy a tanárnak a munkahelyére való eljutáshoz nem kell elhagynia lakhelyét, nem minden esetben adott a tanár, különösen egy kezdő tanár számára. Ugyan egy nagyvárosban némileg könnyebb lehet a helyzet, és a lakhely vagy a munkahely elhagyása is felmerülhet, vagy akár a lakásbérlés, azonban az ingázás még a mai napig is létező alternatíva.

Az ingázás nem pusztán utazást, a kényelmi körülményekről való lemondást jelent. Akár faluról városba, akár városból falura utazik az illető, sem lakhelyén, sem munkahelyén nincs igazán otthon. Mindig eltávozóban sem a tanításhoz kapcsolódó extrakurrikuláris, sem az otthonához kötődő elmélyülésre, elidőzésre készítő tevékenységekben nem tud részt venni. Folytonos vándorló, sőt bevándorló, aki épp a tanításhoz-neveléshez szükséges kulturális javakhoz nem fér hozzá városról falura ingázva azért, mert folytonos *elutazás*, faluról városba ingázva viszont azért, mert a folytonos *hazautazás* gátolja.

Meg kell jegyeznünk, hogy ingázás és ingázás között is különbség van. Egy első generációs tanár, ha folyamatosan egy ingerszegény környezetbe, esetleg falura kényszerül hazautazni, ahol kulturális tevékenységnek csakis az olvasás marad számára, teljesen más helyzetet tapasztalhat, mint a városból falusi munkahelyre ingázó, aki esetleg a maga kulturális többletéből is építkezhet az óráin. A külső körülmények beszűkítő ereje jelentősen fenyegeti tehát az ingázó tanárt, különösen az első esetben. Ez a beszűkülés azért is lehet különösen veszélyes a tanár számára, mivel a tanár az óráin nemcsak szakmai tudásából, hanem személyiségéből, énjéből építkezik, sőt a magával ragadó tanári hatás sokkal inkább ezen a racionális tudást meghaladó szinten történik meg.

A hatalom és a tanár viszonya

■ A tanárt csapdába ejtő hatalom természetéről a legutóbbi időben az *Elfogy a levegő* című 2023-ban bemutatott játékfilm¹⁰ beszélt a legteljesebben. Egy szülő felülbíráhatja-e a tanár katedréről kiosztott feladatait, és ha megteszi, annak milyen következményei lehetnek a tanár karrierjére, jó hírére nézve? – fogalmazódik meg a kérdés a nézőben a film kapcsán. Minden felülbírálás hatalomként működik (*elvégre megtehetem, jogom van hozzá* – mondja a hatalom), akkor is, ha nem jár olyan a súlyos következményekkel, mint a főhős tanárnő esetében. Különösen kényes, viszont manapság nagyon is életszerű, ha – ahogy a filmben is történik – a felülbíráló szülő a társadalmi ranglétra magasabb fokán áll, vagyonosabb gyermeke nevelőjénél. Ítéletet mondhat-e a vagyonosabb, a társadalomban nagyobb hatalommal bíró szülő gyermeke tanárjáról, *tudva azt*, hogy a féloldalas felállásban nincsenek tiszta erőviszonyok? Etikailag nyilván nem, de mégis megteszi, mert úgy érzi, megteheti.

Ha eltekintünk a filmtől, akkor is jól látszik, hogy a hatalom és a tanár szembenállása különösen kényes és torokszorító kérdés. Tanárként így vagy úgy, de szembe kell nézni vele. Különösen érdekes, ha megnézzük, hogy a hatalom természete is képlékeny lehet, nem minden bíráló törekvés hatalmi gesztus, viszont könnyen azzá válhat. Egy tanfelügyelői óralátogatás éppen hogy segítő, mentoráló mozzanatként tételezi magát, de könnyen átfordulhat felülbíráló, az árnyalatokat semmibe vevő fölé-, alárendelt szembenállássá. (Hasonlóan ahhoz, ahogy a fenti filmben a tanárkollégáknak a főhős nő óráin való megfigyelő szerepe tisztán hatalmi gesztus.) Különösen egy első generációs kezdő tanár érezheti magát magányosnak abban az esetben, ha több fronton: a diákok, kollégák, szülők, a számonkérő tanfelügyelői intézmény előtt is helyt kell állnia, folytonosan produkálnia kell, miközben segítséget, támogatást nincs kitől kérnie.

Ehhez hasonlóan válhat csapdahelyzetté a számonkérés egyéb módja, a túl sok, intézményi oldalról kellően át nem gondolt adminisztráció, sőt akár még a tanári továbbképző vizsgák is. Ha mindegyik az egyoldalú teljesítés igényével lép fel és túl nagy téttel, szerepük, fontosságuk aránytalanul megnőhet a tanári munkavégzés során.

A szuperérzékeny bölcsész tanár

■ Amíg az óvó- és tanítóképző felsőoktatási intézmények célzatosan az oktatói és nevelői hivatásra készítik fel hallgatóikat, ha a felsőfokú szakképzés terén csak a bölcsészkart tekintjük, ezt koránt sincs így. Romániában a közkeletű elnevezéssel „filológia” szak kapcsán azt láthatjuk, hogy felsőbb évfolyamokon szerepelnek ugyan oktatáshoz-neveléshez köthető szaktantárgyak, mentorált próbatanítások, de ez a majdani gyakorlati tanítás kihívásai számára kevés, a speciális, nehezen kezelhető tanítási helyzetekre például nem készítének fel. A bölcsészkar Romániában nem elsősorban tanárképző. Az egyes szaktantárgyak szövegek vagy a kultúra különböző jelenségeinek elmélyült tanulmányozását szorgalmazzák, és csak másodsorban, a pedagógiai modul letétele után lesz a hallgatóból a közoktatásban elhelyezkedő tanár, magyar nyelv és irodalom tanár, idegen nyelv-tanár stb.

A szövegek vagy a kulturális jelenségek elmélyült tanulmányozása és a mindennapi tanítási gyakorlat mint sajátos kompetenciákat igénylő tevékenységek nemcsak hogy különböznek egymástól, hanem egy sajátos lelki alkat esetén akár még ki is zárhatják egymást. Ma már a pszichológiai szakirodalomban konszen-

zus a szuperérzékenység fogalma.¹¹ A túlérzékenység vagy szerencsésebb megnevezéssel szuperérzékenység idegrendszeri, tehát az egyénnel veleszületett sajátosság, amely az ingerekre való fokozott érzékenységet, ezáltal alaposabb, részletesebb megfigyelőkészséget, elmélyült gondolkodásra való készséget takar. Ez a sajátosság azt is jelenti, hogy a szuperérzékenységgel megvert-megáldott egyén az ingereknek való fokozottabb kitettség révén hamarabb kimerülhet, munkahatékonysága csökkenhet. Nos, a bölcsészkar valóságos mentsvár lehet a szuperérzékenyek számára, mivel a teljesítés módja valóban az elmélyült megfigyeléshez, gondolkodáshoz kötött. Az egyetem falait elhagyva, a közoktatásban elhelyezkedve viszont egy másfajta teljesítési elvárással szembesül az egyén. Ebben az esetben az egyébként a pedagógusi erényként is elkönnyvelt érzékenység, empátia fordul szembe az egyénnel személyi egészségét, munkavégzésének hatékonyságát rontva. Olyan kérdésekről van szó, mint egész egyszerűen az, hogy milyen az iskola zajszintje? (És nem a fegyelmeztetlenségtől elszabadult osztályok zajszintjére lehet itt gondolni.) Pusztán csak arra, hogy egy iskolának a sok gyerek révén eleve alacsony a zajküszöbe, ráadásul mindig történik valami, ami azonnali reakciókat kíván a nevelők részéről. Egy ilyen túlingerelt környezetben a túlérzékeny személyiség könnyen talajt vesztettnek érezheti magát, a folytonos éber figyelem állandó stresszreakciókat mozgósíthat benne, amitől viszont kimerülhet. Mindezen túlmenően a környezet is súlyosbíthatja a szuperérzékeny eleve könnyen kibillenő egyensúlyát rásütve a „gyenge” tanár bélyegét.

■ JEGYZETEK

1. A kortárs magyar regénytermésből válogatva az elemzett regényeken kívül még más regények is szóba jöhetnek, mint amelyek a tanár figuráját szerepeltetik (többek között Kontra Ferenc: *Az idegen*, Krusovszky Dénes: *Levelek nélkül* vagy akár az olyan „osztálytalálkozó” regények, mint Szilasi László *A harmadik híd* vagy Tompa Andrea *Haza* című regénye. Jelen négy regényben mégis hangsúlyosabbnak láttam a tanáralakok ábrázolását.
2. Gerlóczy Márton: *Igazolt hiányzás*, Scolar, Bp., 2018.
3. Uo. 46–47.
4. Garaczi László: *Pompásan buszozunk! (egy lemúr vallomása 2.)* Magvető, Bp., 2016.
5. Uo., 94-96.
6. Háy János: *A gyerek*. Európa, Bp., 2016.
7. Schein Gábor: *Megleszünk itt*. Magvető, Bp., 2019.
8. Lásd: Durst Judit – Nyíró Zsuzsanna – Bereményi Ábel (szerk.): *A társadalmi mobilitás ára. Első generációs diplomások és az osztályváltás következményei*. Gondolat Kiadó – Társadalomtudományi Kutatóközpont, Bp., 2022.
9. Lásd: Borbély Szilárd: *Egy elveszett nyelv*. Élet és Irodalom 2013. július 5., Milbacher Róbert: *A kulturális migránsokról*. Élet és Irodalom 2020. május 22. Továbbá Vida Gábor *Egy dadogás története* című regényének is létezhet egy első generációs diplomás életút-történeteként való olvasata.
10. *Elfogy a levegő*, rendezte: Moldovai Katalin, forgalmazó: MoziNet, premier dátuma: 2023. 11. 02.
11. Elaine N. Aron: *Szuperérzékeny vagyok?* Sensum Donum, Bp., 2011. (Továbbá lásd a szerző több hasonló témában megjelent könyveit.)